

Vážené a milé čtenářky, vážení a milí čtenáři,

tématem letošního třetího čísla revue *Paměť a dějiny* jsou menšíiny v období komunismu. Historici a historičky Ústavu pro studium totalitních režimů se stále snaží rozšiřovat a prohlubovat pochopení příčin nesvobody. Osudy minorit v komunistickém Československu k tomu poskytují zajímavý materiál, který částečně nabourává naše představy o tom, jak totalitní režimy přistupují ke skupinám, jež se tak či onak vymykají standardům, které si daný režim stanovil jako žádoucí. Zvláště na příkladu nacismu máme zdokumentováno, že jakákoliv odlišnost od takového standardu byla důvodem pro bezprávní a represivní. Komunisté, kteří v Československu nastoupili po roce 1948, však měli ambice postupovat jinak, alespoň na počátku svého panství. Komunistický režim zakládal svoji legitimitu právě na tom, že etnické a další odlišnosti již nebudou hrát roli, aby se mimo jiné nemohly opakovat hrůzy etnických čistek známé z období nacismu.

Jak píše ve své studii Matěj Spurný, komunistická padesátá léta, *v mnoha ohledech temná a krutá*, tak ve srovnání s obdobím vypjatého národovectví těsně po druhé světové válce přinesla některým menšinám *paradoxně úlevu v podobě vyšší míry bezpečí, a dokonce i jisté svobody*. Týkalo se to zejména Romů, které mnozí komunističtí předáci řadili k *nejubožejším obětem kapitalismu*. Režim zrušil předchozí diskriminační zákonodárství vztahující se na Romy a zahájil pokus o jejich emancipaci. Autor poté podrobně rozebírá, proč se tento pokus nezdařil a z jakého důvodu nakonec komunisté ve vztahu k romské menšině opět sáhli po represivní. Že se jednalo o represivní sofistickou a do velké míry skrytou, ukazuje studie *To bylo*,

jako byste přišli do ráje, která sleduje vztah mezi totalitním režimem a Romy z jejich pohledu. Text přináší vzpomínky Romů, kteří přicházeli ze Slovenska do českých měst právě v období budování komunistického režimu. Snaží se i ukázat, proč témata xenofobie a represe ze strany

režimu v těchto vzpomínkách chybějí a jak Romové skrze vyprávění vlastních příběhů komentují současnou situaci v soužití s většinou. Přesahům mezi stavem v období komunismu a dneškem a individuálnímu prožívání etnické identity se dotýká i rozhovor s hudebnicí a zpěvačkou Iduou Kellarovou, která v současnosti intenzivně pracuje s romskou mládeží ze sociálně vyloučených lokalit. V souladu se zaměřením tohoto časopisu i výzkumných projektů badatelů a badatelek Ústavu pro studium totalitních režimů se v jednotlivých článcích věnujeme především tomu, jak režim vnímal a formoval národnostní a etnické odlišnosti. Tomáš Habermann ve své studii *Souzen bude sionismus* popisuje, jak komunistický režim v důsledku sovětské roztržky s Izraelem postupně zlikvidoval sionistické a další židovské organizace a v politických procesech – v tomto případě se Šimonem Ornsteinem

a Mordechajem Orenem – přešel k otevřenému antisemitismu. Mnohem výrazněji než v případě Romů vidíme na příkladu vztahu k židovské menšině odklon od rétoriky tolerance směrem k represivní. Rafinovanější a skrytější podoby represe pak popisuje ve své studii o jugoslávské emigraci Ondřej Vojtěchovský. Po roztržce mezi Jugoslávií a Sovětským svazem přišla řada „protitovských“ Jugoslávčů do Československa v naději, že tu budou moci jako komunisté věrní Sovětům pracovat na návratu své vlasti do „jednotného tábora socialismu“. Československé státní i stranické orgány po nich však především chtěly, aby se asimilovali a na svou původní vlast zapomněli. Jde o další důkaz toho, že „proletářský internacionalismus“ byl v komunistickém Československu jen teorií. V praxi vítěznil nacionalismus a ideál etnický čistého státu.

Téma čísla rozvíjíme i v dalších rubrikách. Právě vzájemné prolnutí nacionalismu a komunistické ideologie představuje Čeněk Pýcha na dobových fotografiích v rubrice Dokumenty. Snažíme se také hledat přesahy historických událostí a procesů do současnosti. Jak těžko se česká společnost stále vyrovnává se zapojením dějin menšin do českého národního příběhu, dokumentuje Jakub Jareš na příkladu muzeí a Jaroslav Pinkas na příkladu školního vzdělávání. Vedle tematických článků najdete v čísle i mnoho dalšího zajímavého materiálu. Za pozornost stojí například rozhovory s ukrajinským disidentem Zorjanem Popadžukem či s nedávno zesnulým emeritním arcibiskupem v Kolíně nad Rýnem Joachimem kardinálem Meisnerem.

Přeji vám obohacující čtení

Karina Hořent